

Çağdaş Amerika ədəbiyyatının nüfuzlu müəlliflərindən Lidia Devislə müsahibə yazarın Osloda keçirilən "Norveç-Amerika ədəbiyyat festivalı"nda iştirakı zamanı baş tutub. Yazarın nəşriyyat tərəfindən tövsiyə olunmuş tərcüməçisi Cohanna Niqren Devisə əvvəlcə ümumxalq çıxışı, sonra isə bu müsahibədə köməklik göstərilib. İspan jurnalist Andrea Aquliar yazarla ayaqüstü söhbət edib.

Həyata qarşı tərzim belədir - ənənəyə müxalifəm

Lidia Devis: "Hekayədə yazarın həyatına aid nüansların yer alması müəllifin təhkiyəçi olduğu demək deyil"

Yazıçının rəssam həyat yoldaşı Alan Kot isə müxbiri Nyu-Yorka, öz evlərinə qonaq çağırıb. Beləliklə, müxbir və tərcüməçi səkkiz ay sonra Lidia Devisə qonaq olmaq və geniş müsahibə hazırlamaq üçün Nyu-Yorka yola düşüb. Dünya ədəbiyyatında qüsursuz tərcümələri ilə tanınan, qısa hekayələri ilə geniş oxucu auditoriyası toplamış, "MakArtur", "Man Booker", "Golden Book" kimi bir çox nüfuzlu mükafatın sahibi olan yazarın müsahibəsini təqdim edirik:

- **Hekayələrinizin çoxunda valideynlik etikası dərsləri ilə bağlı məqamlar var. "Qədim lüğət" ("The old dictionary") adlı bir hekayəniz var. Əsərin əsas monoloqunda belə bir cümlə var: "Oğlum mənə qədim lüğətdən daha əzizdir. Amma oğlumla davranarkən, ona zərər vermək duyğusu ilə qayğı çəkmirəm". Məsələn, elə bu hekayənin ideyası haradan qaynaqlanıb?**

- Mənə hədiyyə edilən, gözümdən qoymadığım köhnə bir kitabım var. Davranışlarımı müşahidə edəndə gördüm ki, o kitab mənə oğlumdan daha doğmadır

- **Onda belə çıxır ki, təhkiyəçi siz özünüzsünüz. Belə hallar tez-tez təkrarlanır?**

- Hekayədə yazarın həyatına aid nüansların yer alması müəllifin təhkiyəçi olduğu demək deyil. Hekayədə yazarın həyatından nüanslar müəllifin təhkiyəçi olduğuna işarə deyil. Hekayənin xammalını həyatımızdan seçməyimiz, konkret bir tərzdə işləməyimiz hekayənin kiminsə yaşadıklarını əks etdirdiyi qənaətini formalaşdırmamalıdır. Bəli, bəzən öz həyatımızdan, bəzən şahidi olduğumuz hansısa bir hadisədən başlayır hekayə. Məsələn, həmin hekayəyə həmin sevdiyim kitabı əlavə etmişəm. Əsərdə bütün valideynlərin qarşılaşdığı ikibaşlı, ikiyollu suallarla qarşılaşdım. Cavabını tapdığım suallar, məntiqi suallar doğurub. Kimə və nəyə daha yaxşı davranıram? Niyə onlara daha yaxşı davranmaq gəlir içimdən? Ömür bitməyibse, heç kimin cavab tablosu tam tamamlanmayıb.

Hər zaman, aramsız bir ehtirasla yaşadığımı saf-cürük edirəm. Bu səhər yeməyinin necə olduğu kimi sadə sual deyil. Sanki içimdə bir hakim var. Bəzən isə düşünürəm ki, sadəcə bey-

nimin içinə anam da var. Çünki o da, anası da belə idilər. Onlar hər addımımıza göz qoyub, hər addıma görə bizi ittiham edirdilər. Bəzən, gün ərzində görəcəyim işləri belə haqq-hesab edirəm: hansı daha vacibdir, hansı ön planda olmalıdır, niyə o iş daha önəmlidir Bu hekayədə də valideynliyimi də canlandırmışam.

- **Siz danışdınız, "Qlen Quld" ("Glenn Gould") hekayəsini xatırladım. "Heç kimi incitmədən özmerkəzli olmağın bir yolu varmı" sualına cavab axtaran oxucunu düşündüm.**

- Var. Evlənməmək, yalnız yaşamaq, gecenin bir yarısı sizinlə eyni statusda olan bir dostla içib, həyatdan, ədəbiyyatdan, kinodan danışmaq. Həyatınızda yeri görünən o insanın izinə düşməmək.

- **"Yazmaq" ("Process") adlı bir hekayəniz son vaxtlar çox məşhurdur. Təhkiyəçi belə bir fikir səsləndirir həmin əsərdə: "Həyat yazmağa davam edə bilməyəcəyim qədər ciddi məsələdir". Siz də belə hiss edirsinizmi heç? Nə zamansa yazmağın daşını atmaq ehtimalı var?**

- Zaman-zaman özüm də uzaqlaşırıram yazıdan. Amma mənim üçün yazmağın daşını birdəfəlik atmaq versiyası yoxdur, çünki yazmaq sevərək məşğul olduğum azsaylı işlərdəndir. Bu sualla qarşılaşacağımı bildiyimdən hekayəni yazanda özümə sual verdim: "Kimsəsiz bir adaya düşsəydim, heç kim, heç nə olmasaydı, sadəcə qələmkəğızım olsaydı, yenə də yazardım?". Bəli, yazardım. Bu hekayə də əksər hekayələr kimi anlıq bir düşüncəmin məhsuludur.

- **Obrazlarınıza ad vermirsiniz, səbəb nədir?**

- Adlandırmada həmişə nəse sünilik, dayazlıq, qeyri-səmimilik hiss etmişəm. Bəzi hekayələrimdə adlı obrazlar var. Məsələn, Floridada yaşayan bir qadın qəhrəman yaratmışdım,

xanım Orlando adlandırdım. Amma ad seçərkən də sıradan olmamasına diqqət edirəm. İlk dövrlərdə yazdığım hekayələrdə adlardan daha çox istifadə etmişəm. Balaca qəhrəmanıma Bet-si, Ceyn adı verə bilirdim, amma unudulmaz bir Vimpl yaratmağı seçdim. Səbəbi isə heç özüm də bilmirəm.

- **Yaradıcılığınıza təsvirlər və dialoqlar da yad-**

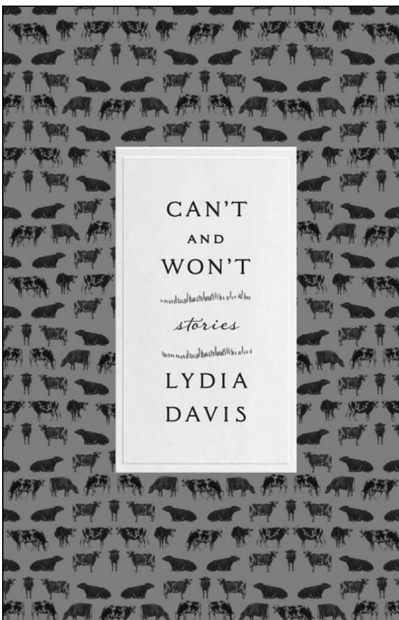
dır...

- Əslində təsvirləri sevirəm. Oxumağı da, yazmağı da. Yazarın istedadı birinci təxəyyülünün məhsulu olan süjetdə, ikinci təsvirlərdə büruzə verir. "Hekayənin sonu" ("The end of the story") romanımda cənubi Kaliforniyadan təsvirlər canlandırmışam. Yazının gedişatında mənə nə hərəkətə gətirir, həyəcanlandırırsa, onu da qələmə alıram.

- **Bədii nümunələrinizi "hekayə" kimi təqdim edirsiniz. Niyə "qısa hekayə" yox?**

- Qısa hekayə Heminqueyi, Kate-rin Mensfild, Çexovu xatırladan ənənəvi janrdır. İçində təsvirləri, dialoqları olan janr. Məndə bu tip hekayələr yazmışam, amma çox yox. Bəzilərinə isə tənqidçilər mənzum şeir adlandırırlar.

- **Yəni, hekayə adı ilə oxuduqlarımız şeirdir?**

- Təsirləri, ötürdüyü duyğu dalğalarına görə belə deyirlər, hər halda. Halbuki mən düz və sıradan yazmağa həmişə böyük əhəmiyyət verirəm. Amma, görünür, onları yazanda mən də çox dərin duyğuların təsiri altında oluram, ona görə də yazının ritmi, ahəngi daha qabarıq görünür. Yazılarım səhifədə şeir kimi görünməzlər, amma səslə oxusanız, şeir kimi oxunacaqlar. Bu da deyəsən, mənim hər zaman şeiri bütün ədəbi janrlardan daha üstün tutmağımın nəticəsidir. Düzdür, insanı heyran qoyan romanlar, hekayələr az deyil. Amma mənim nəzərimdə şeir hamısından daha valehedicidir.

- **Hekayələrinizin janrına əvvəldən qərar verirsiniz?**

- Nə olursa olsun, əvvəldən plan qurmaqdan həmişə çəkinmişəm. İstisnasız olaraq, hər birinə hansısa bir duyğu, hadisə, düşüncədən yola çıxaraq, başlayır, hekayənin sonuna doğru gedir və qəhrəmanlarla birgə kəşf edirəm.

- **Yazmazdan öncə kağızlara qeydlər edirsiniz?**

- Bəli. Hərəsinə bir şey qeyd edib, yığiram üst-üstə. Nəse yazmağa başlayanda əvvəlcə hamısını gözədən keçirir, diqqətimi çəkənləri, başlanğıc səhnəsinə uyğun gələnləri ayırıb yazı masamın üzərinə qoyuram. Yazmaqdan yorulub, fasilə verəndə qeydlərimi bir-bir kompüterə köçürürəm. Qeyd aparmağa meyilliyəm, çünki düşüncələrim fraqmentardır - andan asılıdır. Qeyd eləməyəndə unuduram.

- **Qısa yazmağınızın səbəbləri üzərində düşündüm. Çünki sizin qələminizdə roman olduqca uğurlu alınır. Məncə, hekayəyə üstünlük verməyinizin səbəbi ancaq bu qədər vaxtınız olması ilə bağlıdır. Müəllimlik, tərcüməçilik, analıq və evdarlıqla paralel ədəbiyyatla məşğul olmaq təbii ki, vaxt məhdudiyyəti yaradır.**

- Bunu konkret səbəb kimi təsdiqləyə bilmərəm. Çünki hekayə yazmağa başlayanda kifayət qədər çox vaxtım vardı. Evim, ehtiyaclarımı ödəyəcək qədər gəlirim və vaxtım. Yəni, roman yazmaq istəsəydim, vaxt problemi olsa da, yazardım. Prustu tərcümə edərkən o qədər böyük zövqlə işləmişdim ki, bəlkə də, bunun təsirinə düşmüşdüm.

- **Ananız hekayə, atanız tənqid məqalələr yazırdı. Bu məqamın sizi yazıya, ədəbiyyata sövq etdiyini düşünürsünüz?**

- Təkcə anam-atam yox, ailəmizin bütün yaxın çevrəsi yazar, professor, tərcüməçi, ədəbi tənqidçi idi. Bacım və qardaşım ədəbiyyatdan tamamilə uzaq sahələrə yön alsalar da, nə yazmaq bizim böyüdüyümüz mühit üçün adı bir məşğuliyyət idi. Mənsə elə özümçün yazmaqla başladım. Bu qətiyyəni məcburiyyətdən qaynaqlanmadı.

- **Qreys Peylin adını tez-tez çəkirsiniz? Sizin üçün əhəmiyyətli bir nümunə olub.**

- Hekayələrini birnəfəsə oxuyurdum. Uzun müddət yaradıcılığına kökləndiyim azsaylı çağdaş yazarlardan olub. Onun yumor hissine, satira ustalığına, söz qənaətciliyinə, həqiqiliyinə heyran idim. Amma əsla üslubunu, tərzini yamsılamaq ehtiyacı duymamışam.

- **Bu uzun illər ərzində yazı mərhələsində nələr dəyişdi?**

- Bu suala cavab vermək çətindi. Çünki hekayələrin tərz, mövzusu çox fərqlidir. Əvvəllər hər qarşıma çıxan şeyi xammal kimi istifadə edə bilmirdim, indi bu məsələdə ustayam. Üstəlik insan gənc olanda, nədən və necə yazmaq istədiyindən çox, mütləq mənada nəse yazmaq istəyinin əsiri olur.

- **Sizi ənənəvi hekayə üslubundan tamamilə uzaq durmağa nə sövq etdi?**

- Həyata qarşı tərzim belədir - ənənəyə, öyrəşilmişə müxalifəm.

- **Peşəkar dərəcədə musiqi təhsiliniz var. Bunun yaradıcılığınıza bir təsiri olduğunu düşünürsünüz mü?**

- Əvvəllər bunun heç fərqi nə verməmişdim. Son illər hiss edirəm ki, bəli var. İncəsənətin hansı sahəsi olursa olsun, bir duyğuya köklənməyi öyrədir. İki sahədən də yararlanı bilmək isə daha geniş imkanlar açır.

Mənbə: "Paris Review" Söhbətləşdi: Andrea Aquliar İngilis dilindən tərcümə edən: Elcan Salmanqızı